

УДК 008

Марія Удуд

ТРАДИЦІЙНА ОБРЯДОВІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті осмислюється проблема етнокультурної історії України. Розглядається питання розуміння традиції, поліетнічності українського населення як основний носій етнічних традицій, самобутньої спадщини матеріальної і духовної культури. Також представлено переосмислення традиційної сімейної обрядовості українців на основі вивчення польових та соціологічних досліджень.

Ключові слова: традиція, етнокультурологія, національна ідентичність.

M. Udud. Traditional ritualism as a component of ritual preservation of national identity

This paper is dedicated to understanding the problem of ethnic and cultural history of Ukraine. The author considers the issue an understanding of tradition, multiculturalism of the Ukrainian population as the main medium ethnic traditions and heritage of original material and spiritual culture. Also in paper there is presented reconsideration of the traditional family ritualism of the Ukrainian based on sociological research.

Key words: tradition, ethnocultural, national identity.

М. Удуд. Традиционная обрядность как составляющая сохранения национальной идентичности

В статье осмысливается проблема этнокультурной истории Украины. Рассматриваются вопросы понимания традиции, полиэтничности украинского населения как основного носителя этнических традиций, самобытного наследия материальной и духовной культуры. Также представлено переосмысление традиционной семейной обрядности украинцев на основе изучения полевых и социологических исследований.

Ключевые слова: традиция, этнокультурология, национальная идентичность.

Характерні для початку III-го тисячоліття тенденції активізації глобалізаційних процесів, втілення міжконтинентальних стандартів розвитку та життєдіяльності суспільства загострюють питання збереження національної самобутності, підґрунтям якої є традиційна народна культура в усіх її регіональних варіантах.

Феномен традиції у своїй універсальності є визначальним для всіх сфер людського буття, і, відповідно, традиція стала предметом уваги не лише філософії, але й різноманітних галузей гуманітарного знання, суспільної думки. Таким чином, традиція як поняття набуває стану поліфонічності.

Послаблення традицій національної культури у конкретній історичній ситуації ще не означає, що народ перестане існувати. Інколи здається, що народ уже стоїть на краю провалля. Тоді творці його культури намагаються зберегти для прийдешніх поколінь культурну спадщину свого народу: його спосіб життя, звичаї, фольклор, історію, присвячуючи цій меті всю свою енергію і талант.

Сучасні теоретичні розробки, присвячені розв'язанню проблем традиції, свідчать про зростаючу зацікавленість у розробленні цієї теми як у вітчизняних, так і в зарубіжних науковців. Серед дослідників, що займаються вивченням проблеми традиції, можна назвати таких західноєвропейських та американських авторів, як С. Верба, Д. Лернер, У. Мур, Т. Парсонс, С. Хантінгтон, Є. Шацький. Серед українських дослідників можна виділити: В. Бакірова, Є. Бистрицького, О. Забужко, І. Огієнка, Г. Щедрову. Як стверджує польський науковець Є. Шацький, сама по собі зацікавленість цією проблемою так і "не принесла плодів у вигляді розвинутої теорії традиції" [7]. Українські вчені-народознавці розробили етнографічну програму зі збирання польових матеріалів, окреслили контури досліджень, здійснили заглиблення у пізнання найскладніших етнопсихологічних проблем. Цю проблематику досліджують такі вчені як Г. Лозко, Г. П. Маковій, С. А. Макарчук та ін.

Традиція в культурі виступає своєрідним механізмом, формою передачі людського досвіду. Традиція в культурі є певним типом відношення між послідовними стадіями культурного розвитку, коли "старе" переходить у "нове" і продуктивно "працює" у ньому. Якщо ця продуктивна традиція здатна перетворюватись у контексті соціально-культурного нового, сприяючи його розвитку, вона набуває сталості. Традиція, яка перешкоджає подальшому розви-

тку культури, поступово відживає себе і відходить у минуле, у забуття.

Російський дослідник Б. В. Попов розглядає традицію як “масову народну творчість у сфері побуту, праці, повсякденних і святкових форм сумісної діяльності”. Як традиції виступають певні звичаї, обряди. При цьому як головна ознака традицій розглядається спадкоємність, що існує протягом багатьох поколінь.

Основним змістом поняття “традиція” є не просто досвід минулих поколінь, а саме такий досвід, який включає умови майбутнього розвитку на певному історичному етапі в конкретних соціально-культурних умовах для даного суспільства, класу, соціальної групи. Адже успадковується й розвивається лише те, що не втратило своєї суспільної і культурної значущості.

Тема традиція зараз звучить фактично в усіх підходах до дослідження суспільства в аспекті історії та культури. Підходи філософії життя і герменевтики звели поняття традиції у філософський горизонт, додавши йому онтологічний статус. Традиція, що замикає і розмикає життєвий світ людини, мислиться як сфера передрозуміння, що створює передумови налагодження людських контактів. Традиція виступає неминучим учасником нашого буття.

У культурі етносу можна виділити два генетично різних шари: “нижній” (традиційний) і “верхній” (інноваційний). На відміну від традиційного, інноваційний шар включає в себе нові щодо традиції явища. Саме в тому, що в будь-якій культурі містяться і традиційний, і інноваційний шари, складається запорука її розвитку.

Більш вдалий поділ запропонував С. А. Арутюнов, який вважає, що культурна трансформація, що здійснюється через введення інновацій, може відбуватися трьома способами: 1) спонтанно (всередині культури за рахунок чинників її власного розвитку без впливів ззовні); 2) стимульовано (не будучи прямим запозиченням з будь-якої іншої культури, виникає під непрямим впливом зовнішніх обставин); 3) шляхом запозичення (пов’язана з прямим зовнішнім впливом) [1, с. 42].

Цікавим є той факт, що обрядовість дає можливість відтворити ідентичність як групову, так і особисту через її здатність впливати і визначати стиль життя великих колективів у межах цілих етнографічних груп, так і окремої людини. В цьому ракурсі нас цікавить взаємозв’язок сімейної обрядовості з ідентичністю людини. Якщо

говорити про ідентичність як про унікальність, своєрідність, то в цьому плані саме сімейна обрядовість дає можливість людині відчувати свою належність до певної обрядової традиції і будувати на цій основі свою ідентичність на рівні світогляду і світосприйняття.

Варто також зазначити про тісний зв'язку між традицією і стереотипом. По суті, якщо обмежити розгляд поведінковим ракурсом, очевидно, що дотримання традиції передбачає стереотипізацію соціальної та індивідуальної поведінки, жорстке домінування стереотипу над індивідуальним волевиявленням, особливими особливостями й прагненнями. Соціальний стереотип становить механізм реалізації традиції. На це звертає увагу дослідник Е. С. Маркарян, визначаючи традицію таким чином: “Культурна традиція – це виражений в соціально організованих стереотипах груповий досвід, який шляхом просторово-часової трансмісії акумулюється і відтворюється в різних людських колективах” [3].

Серед широкого кола актуальних проблем етнокulturології та суміжних дисциплін важливе місце посідають питання вивчення культури та побуту населення сучасної України, зокрема їх соціологічний аспект. Особливу увагу слід приділити питанню сучасних сімейних орієнтирів населення країни. Така пильна увага, з одного боку, зумовлена темою збереження національної ідентичності українського народу, з іншого – виявом зростання серед певної її частини інфантильності, споживацьких настроїв, нігілізму, скептицизму, посилення впливу гірших зразків культури, бездуховності.

Особливе місце у вітчизняній етнокulturології посідає регіональне дослідження обрядів сімейного циклу, оскільки вони є ключовими у житті людини, найкраще збереглися з усього комплексу традиційної народної обрядовості й якнайяскравіше ілюструють специфіку історико-етнографічних регіонів. Сьогодні відбувається відродження обрядів і звичаїв, пов'язаних з народженням, шлюбом, смертю людини. Це є надзвичайно важливим чинником для збереження етнічної самобутності українців. Втім, треба відзначити, що родинна обрядовість збереглася краще, ніж календарно-трудова. Саме в сім'ї відбувається передача традицій від покоління до покоління.

Хотілося б проаналізувати сьогоднішню ситуацію в Україні у напрямку розвитку та збереження сімейних традицій. Варто згадати про святкування “Тижня Подружжя” у місті Луцьку, яке впер-

ше відзначалося з 15 до 22 травня 2011 року. Паралельно з цим, можемо бачити саркастичне зловживання традиціями весільних церемоній для підняття соціально-громадського настрою мешканців міст. Зокрема, 28 травня 2011 року відбулися “масові весілля” прямисінько на зупинці громадського автотранспорту в Черкасах. Квест “Марш!ROUTE” мав на меті привернути увагу до обіцяного владою розкладу руху.

Важливими є риси сучасного суспільства у зацікавленості збереження сімейної обрядовості. Вивчаючи стан сьогоденних сімейних зацікавлень людей, етнологія на стику з культурологією таким чином прилучається до корегування культурної політики держави, що має виняткове значення у розбудові незалежної України. У сучасному суспільстві, незважаючи на відмову від традиційних цінностей, патріархальні відносини в модифікованому вигляді зберігаються в сім’ї і суспільстві та залишаються основною формою цивілізаційного способу життя.

Сьогодні завдання модернізації бачать вже не в тому, щоб змінити традиційні принципи організації життя, але в тому, щоб освоїти сучасні технічні засоби цивілізації і поставити їх на службу збереження традиційних принципів індивідуальної та громадської самоорганізації в нових умовах. При цьому, як зауважує Гаман, “традиційні цінності тільки тоді мають шанс на виживання в умовах модернізації, коли технологія їх трансляції також є об’єктом постійної модернізації”.

Для реалізації запланованих дій першочергово необхідно сформувати майданчик для наукової дискусії із заданої проблематики; артикулювати діалог у контексті інших регіонів. Виявленою проблемою є недостатність інформації про локальні особливості сімейних обрядів, а також мотивації до їх збереження. Важливим є також залучення молодих людей та дорослого населення до участі в ролі активного учасника через дослідження своєї власної родини, збереження сімейних фото- та відео матеріалів. Як результат, хотілося б отримати в результаті друкований матеріал у вигляді інформаційно-го збірника, низки публіцистичних статей у пресі, брошури.

Отож, варто зазначити, що показовим все-таки є ставлення населення України до сімейної традиційної культури. Усвідомлення своєї національної ідентичності й реалізація її у різних видах культурно-історичної творчості є необхідною передумовою розвитку

української спільноти, успішності українського державотворення.

У сучасних соціально-політичних умовах ставлення до традиційної культури є часто визначальним, коли йдеться про збереження та відтворення культурної спадщини для наступних поколінь. Проблематика традиції звучить у всіх підходах, які заявили себе з початку століття, коли історики повернулися до проблеми культури. Сьогодні специфічна раціональність традиції викликає живий дослідний інтерес.

Література:

1. Арутюнов С. А. Инновации в культуре этноса и их социально-экономическая обусловленность // Этнографические исследования развития культуры. – М.: Наука, 1985. – С. 42.
2. Борисенко Р. Традиції та життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Унісерв, 2000. – 191 с.
3. Зеленков А. И. Социокультурный статус традиций и их роль в динамике науки // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. – Сер. № 3. – Минск, 1996. – С. 3-8.
4. Краснокутська Ю. Особливості становлення національної ідентичності в сучасному українському суспільстві // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Харків, 2004. – С.277.
5. Сміт Ентоні. Національна ідентичність. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm> (10.11.2010).
6. Чернявская Ю. Народная культура и национальные традиции. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Chern/17.php (09.03.2009).
7. Шацкий Е. Утопия и традиция. – М.: “Прогресс”, 1990. – 455 с.